

Ақийда дарслари (115-дарс). Илм Ислом тарафида ва ақийда далиллари (2-қисм)

13:00 / 21.12.2020 4799

(иккинчи мақола)

Оҳод ҳадислар ҳақидаги баҳс яна ҳам мукаммал бўлиши учун «Ҳадис ва Ҳаёт» номли асаримизнинг биринчи жузидан узунроқ бир иқтибос келтиришга ижозат бергайсиз:

«Исломда энг нозик масала эътиқод масаласи экани ҳаммага маълум. Айни ана шу эътибордан Аллоҳ таоло ақийданинг жавҳарий – асл масалаларини, бошқача қилиб айтганимизда, рукнларини Қуръони Карим орқали собит қилгандир. Чунки бу соҳада бир сўз билан кишининг иймони куфрга, жаннати дўзахга айланиб кетиши мумкин.

Шунинг учун ҳам ақоид илми уламоларимиз Қуръони Каримдан кейин иккинчи ўринда турадиган далил – ҳадиси шарифларни қандай шартлар ила ақийда бобида далил сифатида қабул қилиш кераклиги ҳақида тортишганлар. Тортишув асосан жумҳури уламолар билан баъзи ханбалийлар орасида бўлган.

Ўртага биринчи қўйилган масала, зонн (гумон) ила ақийда собит бўладими, йўқми, деган масала бўлган. Оддий ҳолатда бу савол қизиқ туюлиши турган гап. Гумон билан бир иш қилиб бўлиши мумкин эмаслигини ҳамма яхши билади. Ундай бўлса, уламолар ақийдага ўхшаш ўта нозик масалага гумонни аралаштириб нима қиладилар, дейишимиз мумкин.

Лекин ақийда илми уламолари истилоҳида зонн – гумон; зинҳор, заррача ҳам шубҳа кўтармайдиган, қатъий, илми яқийннинг даражасига етмаган саҳиҳ илми англишини билганимиздан сўнг, ҳеч ҳам ажабланишга ўрин қолмайди. Бу саволга ҳамма бараварига: «Зонн – гумон ила ақийда собит бўлиши мумкин эмас», деб жавоб берган.

Кейин оҳод ҳадис (албатта, саҳиҳ бўлиш шарти ила) зонни ифода этадими ёки илми, деган масала ўртага қўйилган. Бу жумладаги «илм»дан мурод, ақоид уламолари истилоҳида заррача шубҳаси йўқ илми яқийнни ифода этишини ҳам айтиб қўйишимиз лозим.

Маълумки, оҳод ҳадис дейилганда, ёлғонга келишиб олишлари мумкин бўлмаган даражада кўп сондаги кишилар ривоят қилмаган ҳадис тушунилади.

Бу саволга келганда икки хил жавоб бўлган:

1. Жумҳури уламолар: «Оҳод ҳадислар (агар саҳиҳ бўлсалар ҳам) фақат гумонни ифода этади, илми яқийнни ифода этмайди», деганлар.

2. Баъзи ханбалий уламолар: «Оҳод ҳадислар, агар саҳиҳ бўлсалар, илми яқийнни ифода этади», деганлар. Аввал ҳамма: «Зонн билан, илми яқийнсиз ақийда собит бўлмайди», деган эди. Энди жумҳури уламолар: «Оҳод ҳадислар (агар саҳиҳ бўлсалар ҳам) зонни ифода қилади, холос», демоқдалар.

Ундай бўлса, ақийда собит бўлиши учун фақат мутавотир, яъни ёлғонга келишиб олишлари мумкин бўлмаган кўп сондаги ровийлар ривоят қилган ҳадисгина яраар экан-да?

Лекин ақийда бўйича келтирилган далилларга қарасак, кўплаб нарсалар оҳод ҳадислар ила собит бўлганини кўрамиз. Яна ҳайрон қоламиз.

Жумҳури уламоларга: «Сиз муҳтарамлар «Оҳод ҳадис ила ақийда собит бўлмайди», дейсизлар. Аммо биз қараб кўрсак, қабр азоби, Мункар, Накирнинг саволи, сирот, ҳавз, мизон, шафоат каби кўплаб ақийда масалалари айнан оҳод ҳадислар билан собит бўлган экан-ку», деймиз.

Улар бизга: «Гапингиз жуда тўғри, биз ҳеч қачон сиз айтган нарсаларни ва яна сиз айтмаган кўпгина нарсаларни оҳод ҳадислар билан собит бўлмайди, деганимиз йўқ. Сизлар бизнинг истилоҳимизга тушунмабсизлар. Биз «Зонн билан, бошқача қилиб айтганда, оҳод ҳадис билан ақийда собит бўлмайди», деганимизда, ақийда рукнларини, яъни буларни инкор қилган инсон Ислоом доирасидан бутунлай чиқиб кетадиган ҳукмларни, чунончи, Аллоҳ таолонинг мавжудлиги, пайғамбарларнинг ҳақлиги каби масалаларни кўзда тутганмиз. Шунинг учун ҳаммамиз ҳеч қандай ихтилофсиз ақийданинг фаръий масалаларида оҳод ҳадисларни, агар улар саҳиҳ бўлса, қабул қилишга қарор қилганмиз», дейдилар.

Ана энди ҳамма нарса равшан бўлди. Ислоом ақийдасининг асоси ҳисобланган, иймоннинг рукни бўлган, Аллоҳ таолога, Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи васалламга, Қуръони Каримга, қиёмат кунига, фаришталарга, Қазои қадарга ва бошқа шунга ўхшаш «Диндан деб билиш зарур ҳисобланган», иймон келтирмаган одам бутунлай диндан чиқиб кофир бўладиган нарсаларнинг собит бўлиши учун илми яқийн лозим экан. Бу эса Қуръони Карим кучидаги далилни тақозо қилади. Дарҳақиқат, мазкур нарсалар Қуръони Карим ила собит бўлган. Бунга ҳеч ким хилоф қилмайди.

Лекин афсуски, оҳод ҳадис илми яқийнни ифода қиладими, деган тортишув натижаси кейинчалик баъзи бир ноқулайликларни келтириб чиқарди.

Ўша масалада жумҳури уламолар, Аҳли сунна ва жамоа – моликийси бўлсин, шофеъийси бўлсин, ҳанафийси бўлсин, ҳанбалийси бўлсин ва яна бошқалари бўлсин, «Оҳод ҳадис, ҳар қанча саҳиҳ бўлса ҳам, у билан инкор қилган кишини иймондан ажратадиган ақийда собит бўлмайди», деганлар.

Муҳаддислар ва баъзи қавлларга қараганда имом Аҳмад ибн Ҳанбал раҳматуллоҳи алайҳи: «Саҳиҳ оҳод ҳадис ила илми яқийн, бинобарин, инкор қилган киши кофир бўладиган ақийда собит бўлади», деганлар.

Ҳозир ана шу гапни тутиб олиб, мусулмонларни сал нарсага кофирга чиқарадиганлар кўпайиб кетган. Баъзи бир ҳадиси шарифларда маълум гапларни айтган ёки ишларни қилганларга куфр ёхуд ширк нисбати берилган. Ўша ҳадислар саҳиҳ бўлиши мумкин. Лекин ҳаммаси оҳод ҳадислар. Уламолар: «Ҳатто мутавотир ҳадис билан ҳам инсонни диндан чиқди, деб ҳукм қилиш мумкин эмас», деб иттифоқ қилганлар. Мазкур оҳод ҳадислардаги куфр ва ширк эса одамни иймонидан бутунлай жудо қиладиган куфру ширк эмас, балки кичик куфр ва кичик ширк ҳисобланади. Яъни куфр ва ширкка оид бир иш қилган ҳисобланади. Уларни қилган хатокор инсон тавба қилмоғи лозим бўлади.

(Тамом)

«Сунний ақийдалар» китобидан